

Miloslav MARKOVIĆ

SAMOODBRANA U MEĐUNARODNOPRAVNOM PORETKU UJEDINJENIH NACIJA

1. PRAVNO-POLITIČKI REŽIM SAMOODBRANE U PORETKU OUN

Ni jedna prethodna epoha razvoja međunarodnih odnosa nije našla pravne osnove za eliminisanje sile kao sredstva državne politike. Danas je, međutim, ključno pitanje pravne i političke teorije i prakse kako uspostaviti trajnu osnovu mira i bezbednosti eliminacijom sile iz međunarodnih sporova koji često prerastaju u međudržavne i međunarodne sukobe. Mir i bezbednost su glavna preokupacija međunarodne zajednice i fundamentalno pitanje pregovaranja, sporazumevanja i međunarodnih kompromisa.

Pravni sistem Ujedinjenih nacija stavlja van zakona upotrebu sile protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti bilo koje države. Izuzetak od zabrane upotrebe sile je samoodbrana, ali ne i preventivna samoodbrana u okolnostima faktičke zaštite državnog suvereniteta kada je ona u funkciji agresije kao prirodna posledica prava na rat, koji se sa pozicija reakcionarnih snaga nastoji sačuvati i u savremenom međunarodnom pravu.

Razvoj međunarodnih odnosa u periodu poretka Društva naroda i Ujedinjenih nacija stvorio je nužne uslove da se u međunarodnom pravu najpre prihvati princip nedopustivosti agresorskog rata, a zatim da se razrade i prihvate odredbe o suštini agresije kao razloga reakcije u vidu samoodbrane¹ i primene mera kolektivne akcije Uje-

¹ Podvlačeći vezu između agresije i samoodbrane, E. I. Skakunov u monografiji *Samoodbrana u međunarodnom pravu* kaže: »Međuzavisnost ova dva pojma toliko je očigledna da se problem definicije agresije prosto može rešiti posredstvom klasičnog utvrđivanja suštine samoodbrane... da proces kodifikacije svih pitanja međunarodnog mira i bezbednosti treba započeti definicijom agresije, tj. utvrđivanjem međunarodnih obaveza država čije narušavanje izaziva sankciju u vidu samoodbrane«.

dinjenih nacija u skladu sa Poveljom. Naponi Ujedinjenih nacija usredsređeni su na produbljivanje pravnih osnova zabrane i sprečavanja rata proširenjem sankcija i na zabranu upotrebe i pretnje silom uopšte. Pravni režim Poveljom zasnovanog poretka zabranjuje instituciju »samopomoći«, upotrebu oružane sile u agresivne svrhe i preventivnu upotrebu oružane sile i kao pretnju. U vezi s tim činjeni su i čine se ogromni naponi da se pravno regulišu uslovi očuvanja međunarodnog mira i bezbednosti, među kojima su svakako najznačajniji oni koji se odnose na definisanje »ugrožavanja mira, narušavanja mira i napada«, tj. oni koji čine opšteprihvaćenu definiciju agresije donetu na XXIX sednici Generalne skupštine OUN od 14. decembra 1974. godine.

U prethodnom periodu izglasan je veći broj rezolucija kojima se zabranjuju agresivni akti u međunarodnim odnosima: mešanje u unutrašnje poslove drugih država, subverzivne aktivnosti, raspirivanje građanskog rata u drugoj državi, širenje ratne propagande. Nasuprot tome, ozakonjeni su oslobodilački ratovi kao izuzeci od načela zabrane sile, uz istovremeno ukidanje prava na samoodbranu od njih po osnovu »stečenih prava« kolonijalnih sila kojima se brani pružanje otpora oslobodilačkoj borbi kolonijalno porobljenih naroda.

Samoodbrana se još uvek nalazi u sekundarnom planu pravne teorije međunarodnog mira i bezbednosti. Prirodan razlog, sadržan u činjenici da agresija prethodi samoodbrani, samo delimično opravdava zaostajanje aktivnosti na njenom definisanju, jer su u međunarodnoj političkoj i pravnoj praksi sve očigledniji oni razlozi koji, odvajanjem pojma agresije od pojma samoodbrane, čuvaju stare osnove »zaštite suverenih prava«, kojom se u savremenim uslovima međunarodnih odnosa teži stvoriti prostor za »preventivnu samoodbranu«, što je navelo A. Larsona na zaključak da se rešenja za zaštitu međunarodnog mira i bezbednosti opravdano mogu tražiti u »ograničenju prava na samoodbranu«, jer se savremeni agresor pravda da se preduzimanjem napada brani.²

Kod svih opredeljenja za elemente definicije agresije u Specijalnom i Pravnom komitetu Ujedinjenih nacija polazilo se manjeviše od toga da svi akti, koji se registruju kao dokaz i dovoljan uslov agresije (čime postaju elementarni delovi definicije), automatski i proporcionalno obimu i intenzitetu agresije povlače primenu samoodbrane žrtve agresije i međunarodnog kolektiviteta. Izvan tih granica gubi se praktični i pravni smisao samoodbrane. Upravo u tome, po mom mišljenju, leži glavni razlog ograničavanja definicije agresije

² A. Larson, *When nation disagree*, Louisiana, 1961, p. 36.

na upotrebu oružane sile, a ne i svake sile. Svaka šira osnova nosila bi opasnost faktičkog dezavuisanja definicije agresije i samoodbrane u praksi, što ih lišava pravnog efekta zbog čega se i prišlo njihovom utvrđivanju.

Možemo smatrati da je samoodbrana definisana obimom agresije, čija je sadržina oružani napad, a ove oružana odbrana. »Upotreba oružane sile kojom se krši Povelja, od strane jedne države koja deluje prva, predstavlja dovoljan neposredni dokaz čina agresije...« (čl. 2. Definicije agresije), implicira stav da je svaki akt, koji se može podvesti pod ovu odredbu, razlog da napadnuta država ili međunarodna zajednica može primeniti samoodbranu, odnosno da je samoodbrana posledica akta agresije.

Samoodbrana nije akt adekvatnog odgovora agresiji, već njome uslovljeno neutralisanje izazvanih posledica ugrožavanja suverenih prava države-žrtve agresije i narušavanja međunarodnog mira. Država koja primenjuje samoodbranu kao zakonito sredstvo svoje suverenosti sme to da čini »dok Savet bezbednosti ne preduzme mere potrebne za održavanje međunarodnog mira i bezbednosti«. ³ U sklopu tih mera Savet bezbednosti treba da nametne svoju kontrolu samoodbrambenih dejstava države-žrtve agresije kako ne bi došlo do prekoračenja koja bi se kosila sa odredbama tačke 4. člana 2. Povelje. »O merama koje preduzmu članovi pri vršenju tog prava na samoodbranu, odmah će se obavestiti Savet bezbednosti...«, jer Ujedinjene nacije, radi brzog i uspešnog postupanja, »poveravaju Savetu bezbednosti glavnu odgovornost za održavanje međunarodnog mira i bezbednosti«. ⁴ U skladu s tim u kompetenciji je Saveta bezbednosti da »utvrđuje da li postoji ugrožavanje mira, narušavanje mira ili napad i daje preporuke i odlučuje kakve će mere preduzeti... da bi se sačuvali ili vaspostavili međunarodni mir i bezbednost«. ⁵ No, od-

³ Odredbe o samoodbrani koje u ovom radu koristimo sadržane su u tački 4. člana 2. i članu 51. Povelje OUN. Tačka 4. člana 2. Povelje glasi: »Članovi Organizacije će se u svojim međunarodnim odnosima uzdržavati od pretnje silom, ili od upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti ma koje države, ili koja bi na ma koji drugi način bila u suprotnosti s ciljevima Ujedinjenih nacija«.

Član 51. Povelje glasi: »Ova Povelja ničim ne narušava prirodno pravo na individualnu ili kolektivnu samoodbranu u slučaju oružanog napada protiv nekog člana Ujedinjenih nacija, dok Savet bezbednosti ne preduzme mere potrebne za održanje međunarodnog mira i bezbednosti. O merama koje preduzmu članovi pri vršenju tog prava na samoodbranu odmah će se obavestiti Savet bezbednosti i one neće ni na koji način dovesti u pitanje ovlašćenje i obavezu Saveta bezbednosti da, na osnovu ove Povelje, preduzme u svakom trenutku korak koji smatra nužnim radi održanja ili vaspostavljanja međunarodnog mira i bezbednosti«.

⁴ Odredba čl. 24. Povelje.

⁵ Odredba čl. 39. Povelje.

govornost Saveta bezbednosti ne isključuje različitost stavova njegovih članova, što zavisi od subjektivnih interesa koje u datoj situaciji imaju. Povelja ih ne obavezuje na jednoglasnost u odlučivanju niti pak unosi princip većinskog odlučivanja. Štaviše, stalni članovi Saveta bezbednosti mogu se koristiti pravom veta uvek kada žele da spreče donošenje neke odluke koja im ne odgovara.

Članovi Saveta bezbednosti raspolažu pravom da, bez obzira na broj radnji koje predstavljaju akte agresije u stvarnosti, na principu *bona fides*⁶, cene šta je, a šta nije »akt agresije«. Dosadašnja praksa je pokazala skoro redovno neusaglašavanje stavova u Savetu bezbednosti u pogledu utvrđivanja »da li postoji ugrožavanje mira, narušavanje mira ili napad«, što je dovodilo do paralisanja akcije Ujedinjenih nacija. Ta činjenica je zauzela prvorazredno mesto među brojnim razlozima koji su išli u prilog donošenju definicije agresije koja će služiti Savetu bezbednosti za utvrđivanje čina agresije. Druga činjenica je pravo prvenstva na konstataciju radnji iz čl. 51. Povelje, koje automatski povlače primenu samoodbrane, a koje, po prirodi stvari, pripada državi-žrtvi agresije. Iako ovo pravo u dosadašnjoj praksi nije bilo sporno, ono se regularno nije ni moglo koristiti zbog toga što nije bio definisan stabilan obim upotrebe oružane sile kao čina agresije koji prouzrokuje primenu samoodbrane u međudržavnom sukobu. Članom 51. Povelje uspostavljeno je pravo napadnute države da samoodbranom štiti (brani) svoj suverenitet, teritorijalni integritet i političku nezavisnost, ali je nejasno da li i kakvo dejstvo imaju mere koje Savet bezbednosti preduzima na radnje samoodbrane koje je napadnuta država preduzela. Pokazalo se da je opravdano sprovođenje individualne samoodbrane nezavisno od mera Saveta bezbednosti dok god one efikasno ne spreče agresiju.

Neki teoretičari identifikuju samoodbranu s individualnom samoodbranom kao isključivom funkcijom države-žrtve agresije. U prilog ovoj tezi idu nedostaci pravnog sistema Ujedinjenih nacija u očuvanju međunarodnog mira i bezbednosti. Osnovne slabosti se ispoljavaju u nedostatku izgrađenog sistema pravila ponašanja država-članica u uslovima »ugrožavanja mira, narušavanja mira ili napada«, za koje okolnosti Povelja predviđa kolektivnu akciju, organe i snage međunarodne bezbednosti. To znači da u poretku Ujedinjenih nacija kolektivna odbrana ne postoji kao organizovani sistem zaštite mira i bezbednosti. Zbog toga država-žrtva agresije ne samo što nije međunarodnopravno zaštićena, već ostaje krajnje nemoćna ako je žrtva napada velike države ili njenog saveza.⁷ Ujedinjene nacije nisu us-

⁶ U dobroj nameri.

⁷ Takvo mišljenje preovlađuje u našoj međunarodnopravnoj teoriji.

tanovile ni pravo ugroženih država da traže potrebnu pomoć od međunarodne zajednice, jer se međunarodnom kolektivitetu nisu nametnule pravne obaveze u tom pogledu.⁸

Međutim, sistem kolektivne samoodbrane institucionalizovao se u regionalnim sporazumima i ustanovama mimo jedinstvenog odbrambenog mehanizma Ujedinjenih nacija u skladu s čl. 51. Povelje. Vojni blokovi su izraz te institucionalizacije. Međunarodni ugovori na kojima se zasnivaju formalno prihvataju obaveze iz t. 4. čl. 2. Povelje,⁹ ali faktički protivreče njenim ciljevima.

Pravni sistem Ujedinjenih nacija građen je u vremenu kada je političke odnose njegovih tvoraca simbolizovala parola »ujedinjeni u ratu, ujedinjeni u miru«. Tada je bilo moguće stvarati takve konstrukcije novog međunarodnopravnog poretka čije su osnovne veze idealizirane »nenarušivom saglasnošću volja« pobednika u ratu i protagonista koegzistencije u miru. Savet bezbednosti je oličenje te zablude, ali i realnosti međunarodno-političkih uslova koji su međunarodnu zajednicu zaodenuli pravnim sistemom Ujedinjenih nacija.

Kao glavni nosilac odgovornosti za međunarodni mir i bezbednost Savet bezbednosti se ni u jednom slučaju nije pokazao efikasnim u sprečavanju agresije. Tek pod pravnom snagom rezolucije Generalne skupštine »Ujedinjeni za mir« (»Uniting for Peace«) od 3. novembra 1950. godine,¹⁰ zaustavljena je agresija Velike Britanije, Francuske i Izraela na Egipat 1956.

Ovom rezolucijom Generalna skupština je legalno stekla pravo odlučivanja u pravnoj materiji direktne zaštite međunarodnog mira, odnosno sprečavanja i suzbijanja agresije.

Neposredna oružana agresija je bila opšteprihvaćena osnova za legalnu primenu samoodbrane. U vezi s tim od posebnog značaja za pravni režim samoodbrambenih akcija je Rezolucija o pravima i dužnostima država u slučaju izbijanja neprijateljstva, doneta 17. novembra 1950. godine, na osnovu projekta delegacije Jugoslavije.

⁸ A. Bebler, *Uži i širi pojam bezbednosti*, Međunarodna politika br. 477.

⁹ Na primer, čl. 1. Varšavskog ugovora glasi: »Ugovorne strane obavezuju se, u skladu s Poveljom Ujedinjenih nacija, da će se u svojim međunarodnim odnosima uzdržavati od pretnje silom ili njene upotrebe, te da će svoje međunarodne sporove rešavati mirnim sredstvima, na način da međunarodni mir i sigurnost ne budu ugroženi«.

¹⁰ Rezolucija »Ujedinjeni za mir« doneta je u momentu ozbiljnog suočavanja čovečanstva s opasnošću novog svetskog rata u korejskom ratu. Zbog nepostojanja saglasnosti u Savetu bezbednosti, rešenje pitanja mira i bezbednosti prepušta se Generalnoj skupštini uz prethodnu proceduralnu saglasnost (bez prava veta) u Savetu bezbednosti. Tako je Generalna skupština regularno mogla da donese rezoluciju koja joj nalaže sazivanje sednice u roku od 24 časa radi odlučivanja o pitanju mira i bezbednosti.

Sa pravnog aspekta primene samoodbrane ova Rezolucija ima neprocenjiv značaj u utvrđivanju zakonite upotrebe sile. Ona strana koja faktički izvodi samoodbranu pristupiće davanju izjave o spremnosti za prekid operacija i povlačenje trupa sa tuđe teritorije, ako je došlo do prelaska na protivničku teritoriju izvođenjem borbenih dejstava. Strana koja to ne učini u datom roku, ispoljava agresivnu nameru faktičkog napadača u otpočetim neprijateljstvima. Iz toga rezultira pravo ne samo na produženje individualne samoodbrane, već i preduzimanje kolektivnih mera protiv agresora koji takvim stavom pruža »neposredne i dovoljne dokaze« da je neophodna nužna prinuda.

2. SAMOODBRANA U ODREDBAMA POVELJE UJEDINJENIH NACIJA

Utvrđivanjem obaveza država o nepribegavanju sili u međunarodnim odnosima Povelja je oružanom napadu odredila poziciju osnove za primenu samoodbrane sankcijama koje odgovaraju i intenzitetu neposredne povrede međunarodnog mira i bezbednosti, na jednoj strani, i teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti države-žrtve agresije, na drugoj strani. Svojestvo je delikta »oružanog napada« da, ugrožavanjem i narušavanjem suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti jedne države, pogađa i međunarodni mir i tako uslovljava paralelnu reakciju individualnog i kolektivnog sistema samoodbrane.

Samoodbrana se u Povelji razmatra u članu 51. Način na koji je uneta u odredbe Povelje daje joj sva obeležja institucije pozitivnog međunarodnog prava i oslobađa je klasičnog svojstva faktičke zaštite državnog suvereniteta, ali je i izazvao podeljena mišljenja oko ove postavke. Pristalice preventivne i proširene samoodbrane u formulaciji »ničim ne narušava prirodno pravo na samoodbranu« vide samo atribut samoočuvanja, u čemu je sadržan prirodno-pravni karakter, što Povelja u stvari priznaje samo izrazom »ničim ne narušava« (Bowett i drugi). Međutim, drugi deo ovoga člana, koji unosi ograničenje prava na samoodbranu (»O merama koje preduzmu članovi pri vršenju tog prava na samoodbranu, odmah će se obavestiti Savet bezbednosti i one neće ni na koji način dovesti u pitanje ovlašćenje i obavezu Saveta bezbednosti. . .«), potvrđuje institucionalizaciju samoodbrane u postojećem međunarodnom pravu, ali i činjenicu uspostavljanja sasvim novog prava, odnosno prava na osnovu obaveza o nepribegavanju sili, iz čega proizilazi i ograničenje samoodbrane.

Član 51. Povelje ističe dva suštinska svojstva samoodbrane: 1) svojstvo neotuđivog (prirodnog, urođenog) prava na odbranu i jačanje odbrambene sposobnosti države; 2) svojstvo reakcije na oružani napad radi odbrane teritorijalne neprikosnovenosti i političke nezavisnosti napadnute države.

Neotuđivo pravo na samoodbranu u Povelji ima značenje pozitivnog prava kojim se prema prevashodstvu štiti teritorijalna neprikosnovenost i politička nezavisnost države, jer se odbrambene akcije mogu primeniti ako su ova egzistencijalna prava države ugrožena ili narušena upotrebom oružane sile agresora. Otuda je pravo na samoodbranu potencijalno pravo prirodno sraslo s postojanjem države.

Valja naglasiti da se pravo na samoodbranu u smislu neotuđivog prava, prema Povelji, javlja kao pravo koje pripada svakoj državi bez obzira da li je ona članica Ujedinjenih nacija ili nije. Na ovu činjenicu ne može uticati postojeća nepodudarnost odredbe tačke 4. člana 2. i člana 51. Povelje koja se ogleda u tome što se u prvom slučaju ne ograničava (»ma koje države«), a u drugom ograničava (»nekog člana Ujedinjenih nacija«) na formalnu pripadnost međunarodnoj zajednici.

Obaveza ograničenja samoodbrane, koju nalaže član 51. Povelje, ima adekvatnu težinu obavezi nepribegavanja oružanom napadu, što je recipročno njenom kršenju. Zato se ona shvata kao najvažnija obaveza postavljena državi koja se brani od neposredne ili oružane agresije.

Svojstvo reakcije samoodbrane na oružani napad u neposrednoj je vezi sa uslovima pod kojima se realizuje samoodbrana. U članu 51. Povelje jasno je određen okvir tih uslova. Izvan oružanog napada nema delikata agresije koji determinišu samoodbrambena dejstva, a to je od bitnog značaja za definisanje prava na samoodbranu u smislu obaveze države koja ovoj pribegava.

Međutim, Povelja ne definiše pojam »oružanog napada«, ne određuje njegovu sadržinu, niti daje opis konkretnih delikata upotrebe oružane sile kao pojmovnih elemenata ili pojmovnih suština. Ta činjenica je presudno uticala na donošenje definicije agresije. Oružani napad u odnosu na odredbe tačke 4. čl. 2. Povelje je protivpravni akt nasilnog karaktera, radnja države koja je u suprotnosti s njenom obavezom da u međunarodnim odnosima ne primenjuje silu »protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti ma koje države«, akt koji za posledicu ima samoodbranu u vidu sankcije usmerene na suzbijanje napada.

U vezi s ovakvim određenjem svojstva samoodbrane postavlja se pitanje korelacije dejstva. Ako prestanu oružana dejstva ofanziv-

nog karaktera napadača nakon izvesnog prodora (upada) na teritoriju države-žrtve agresije, da li analogno njegovom postupku treba od branioca zahtevati defanzivno ponašanje?

U praksi se često insistiralo na prihvatanju defanzivnog ponašanja branioca sa nastankom okolnosti u kojima agresor zaustavlja ofanzivna dejstva. Ali stvoreno stanje o kome je reč poznato je u međunarodnom pravu pod pojmom *o k u p a c i j a*. Okupacija je u direktnoj suprotnosti s načelom teritorijalne neprikosновенosti. Ona nastaje kao posledica oružanog napada i predstavlja faktičko stanje koje narod i država čiji je teritorijalni integritet narušen mogu da izmene oružanom silom kao dopuštenim izuzetkom u vidu samoodbrane.

Analogno pravu na teritorijalnu neprikosновенost, pravo na samoodbranu se može primenjivati sve dok oružana sila države-agresora fizički ispoljava svoje prisustvo u bilo kom vidu i u bilo kom delu teritorijalnog prostora države-žrtve oružanog napada. Linija oscilacije oružanih dejstava u oružanom napadu ne ograničava oružana dejstva u samoodbrani.

Međutim, ovde se mora utvrditi priroda »oružanog napada« kao uzroka samoodbrane u konkretnoj situaciji konfliktnih međudržavnih odnosa. Oružani napad mora biti delikt države koji sadrži fizičke elemente upotrebe oružane sile. Država kao subjekt međunarodnog prava raspolaže regularnim oružanim snagama koje imaju to svojstvo »oružane sile«, pa se pod »oružanim napadom« podrazumevaju akti ili radnje regularne oružane snage jedne protiv druge države. Radnje koje ne identifikuju državu kao izvršioca oružanog napada nisu radnje »oružanog napada« u smislu odredbi čl. 51. Povelje.¹¹

Član 51. Povelje unosi pravna pravila koja imaju tendenciju pozitivnog ograničavanja širenja reakcije na oružani napad u vidu samoodbrane s krajnjim ciljem da svetska organizacija stekne potpunu kontrolu nad ponašanjem država u vršenju svojih prava koja su u direktnoj vezi s očuvanjem međunarodnog mira i bezbednosti. U tom smislu se može shvatiti imperativno značenje »odmah će se obavestiti Savet bezbednosti«, a on je od Ujedinjenih nacija ovlašćen da »preduzme u svakom trenutku korak koji smatra nužnim radi održavanja ili vaspostavljanja međunarodnog mira i bezbednosti«.

Na sadašnjem stepenu razvoja pozitivnog međunarodnog prava imamo jedan opšti okvir dozvoljene reakcije na delikt oružanog napada u vidu samoodbrane, koju ispoljava država-žrtva agresije ili me-

¹¹ Takvo tumačenje, koje po mom mišljenju odgovara opštem stavu država, daje E. I. Skakunov u citiranom delu.

međunarodna zajednica na održavanju ili vaspostavljanju međunarodnog mira i bezbednosti. Oseća se, međutim, nedostatak liste precizno formulisanih izuzetaka od zabrane upotrebe sile u međunarodnim sukobima, kao što se, i pored donete definicije agresije, taj nedostatak oseća i kod enumerativnog dela ove u potpunijoj listi precizno formulisanih zabrana upotrebe sile.

Drugi problem koji se tiče granica reakcije na oružani napad javlja se u oblasti upotrebe sredstava oružane prinude u samoodbrani. Povelja se nije dotakla oružane suštine samoodbrane, pa je ostalo otvoreno pitanje: koja se sredstva oružane prinude u dozvoljenoj upotrebi sile mogu primeniti protiv agresora?

Odbrambene doktrine vojnih blokova zasnivaju se na oružju za masovno razaranje i uništavanje. To znači da odbrana sadrži totalan rat, žrtvovanje svih vrednosti koje je čovečanstvo stvorilo radi iluzorne pobede. Povelja nas, ipak, upućuje na zaključak da se oružje za masovno razaranje i uništenje ne može smatrati sadržinom dozvoljene upotrebe oružane sile u međunarodnim sukobima. Prema tome, vojno-blokovski koncept odbrane nije u duhu kolektivne samoodbrane Organizacije Ujedinjenih nacija.

3. SAMOODBRANA I DEFINICIJA AGRESIJE

U dugom nagađanju oko kompleksnih i pojedinačnih pitanja definicije agresije na kraju je među državama postignut konsenzus da se za osnovu uzmu principi Povelje sadržani u članovima 2, 24, 39. i 51. Pojam »akt agresije« u članu 39. poistovećen je s pojmom »oružani napad« iz člana 51. Povelje, čime je stvorena jedinstvena doktrinarna osnova koncepta u radu pri utvrđivanju teksta Definicije agresije, usvojene od Generalne skupštine na njenom XXIX zasedanju u decembru 1974. godine. Pravno-političko rešenje definicije je rezultat kompromisa kojim je, u osnovi, sačuvana funkcionalna veza doslednošću konteksture da svaki akt agresije predstavlja uzrok koji automatski za sobom povlači primenu samoodbrane. Time je i samoodbrani kao međunarodnopravnoj kategoriji, utvrđenoj članom 51. Povelje, određen obim i sadržina u vidu pozitivno-pravne zaštite nenarušivosti međunarodnog mira i bezbednosti sa specifikumom prava na primenu oružane sile.

Odmah pada u oči da je pitanje odnosa između »oružanog napada« i »akta agresije«, za razliku od teorijskog aspekta problema, u praksi Specijalnog komiteta za definiciju agresije, Pravnog komiteta i Generalne skupštine shvaćeno kao semantičko pitanje, a ne

kao pitanje pojmovnog odnosa različitih suština. U Definiciji agresije »oružani napad« i »akt agresije« dobili su značenje sinonima agresije kao pozitivnopravne kategorije.

U teoriji međunarodnog prava između pojma »oružani napad« i pojma »akt agresije« prave se suštinske razlike, koje su ih do te mere razdvojile da su i formalno i suštinski sasvim različite kategorije kršenja međunarodnopravnih obaveza. D. Bowett, na primer, kaže: »Neosporno je da oružani napad ne predstavlja jedinstvenu formu agresije«.

Sovjetska teorija je dublje razradila forme ispoljavanja agresije u doktrini međunarodnog prava. Skakunov podvlači: »Razlika u obimu »oružanog napada« i »akta agresije« objašnjava se različitim značenjem tih pojmova...«¹³. A po Kelzenovom tumačenju definicije agresije u Ženevskom protokolu, aktom agresije se smatra i radnja koja izražava pasivan otpor zahtevu mirnog rešavanja međunarodnog spora.¹⁴

I kod naših autora oružani napad se ne poistovećuje sa aktom agresije, već ima uže značenje od agresije i u njenom neposrednom obliku, tj. oružane agresije.

Ova konstatacija govori o tome da je pravna teorija u celini protiv uskog praktičizma koji nameće politička svakidašnjica.

Predstavnici raznih država u Specijalnom komitetu imali su različita gledišta u odnosu na značenje »oružanog napada« i »akta agresije«, ali je, kao što smo videli, praktična potreba usaglašavanja stavova dovela do jedinstvenog opredeljenja za pojam agresije čiju suštinu čini upotreba oružane sile. Prema članu 1. Definicije: »Agresija je upotreba oružane sile od strane jedne države protiv suverenosti, teritorijalnog integriteta, ili političke nezavisnosti druge države, ili na bilo koji drugi način nespojiva (upotreba oružane sile MM.)¹⁵ sa Poveljom Ujedinjenih nacija, kako to proizilazi iz ove definicije«.

Nedvosmisleno je rečeno da bez upotrebe oružane sile nema čina agresije. Iz toga je sasvim očigledno izjednačavanje pojma »oružani napad« i pojam »akt agresije«, a to znači da svi akti agresije iz člana 3. Definicije agresije, koje ćemo iz praktičnih razloga kasnije nabrojati, i oni koje u skladu s članom 4. okvalifikuje kao akte agresije Savet bezbednosti, povlače primenu samoodbrane države-žrtve agresije.

¹³ Skakunov, op. cit. st. 126.

¹⁴ Kelsen, *The Law of the United Nations*, p. 727.

¹⁵ U zagradi je dopuna, jer se autoru čini da je u prevodu, koji je uzet iz *Međunarodne politike* br. 602, izostala.

Odredba člana 2. Definicije agresije, koja glasi: »Upotreba oružane sile kojom se krši Povelja, od strane jedne države koja deluje prva, predstavlja dovoljan neposredni dokaz čina agresije«, pored suštinskih elemenata sadrži i jedan formalno-pravni, koji predstavlja pravnu sponu između agresije i samoodbrane, a to je prvootpočinjanje upotrebe oružane sile, bez čega se ne može definisati pravo na samoodbranu.

Prvootpočinjanje upotrebe oružane sile ima svojstvo 1) pravnog principa: država koja prva upotrebi oružanu silu protivno Povelji vrši agresiju; 2) pravnog kriterijuma: država koja prva upotrebi oružanu silu protiv druge države izvršila je agresiju i, 3) pravnog pravila: pošto je država »X« prva upotrebila oružanu silu protiv države »Y«, počinila je agresiju i snosiće odgovornost za zločin protiv mira.

Ovakvo pojmovno i sadržinsko raščlanjavanje prvootpočinjanja otkriva nam da se njegovo pravno dejstvo ispoljava i na samoodbranu. Kao pravni princip prvootpočinjanje je nespojivo sa samoodbranom. Kao pravni kriterijum razdvaja zakonitu od nezakonite upotrebe oružane sile. Kao pravno pravilo upućuje državu, kojoj je zapretila agresija, da samoodbrani može prići samo ako je prethodno došlo do ispoljavanja nekog od akata agresije sa suštinskim obeležjem prvootpočinjanja oružanog napada.

U stvari, pravni režim prvootpočinjanja upotrebe oružane sile zasniva se na odredbi člana 51. Povelje, prema kojoj se samoodbrana može primeniti »u slučaju oružanog napada«, što znači da prvootpočinjanje proizilazi iz »oružanog napada«, tj. akta agresije.

Međutim, ugrađivanje ovog kriterijuma u definiciju agresije nije moglo proći bez otpora koji je doveo u pitanje njegovu preciznost. U svim fazama razrade definicije agresije grupa zapadnih država je oponirala konstruktivna nastojanja da ovaj kriterijum zauzme odgovarajuće mesto u njenoj pravnoj strukturi. Predstavnici Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Australije osporavali su ga dosta sumnjivim argumentima o tobožnjoj protivrečnosti njegove prirode angažovanju saveznika na strani žrtve agresije, jer bi se u tom slučaju mogli proglasiti agresorima¹⁶.

Grublji potez u dezavuisanju kriterijuma prvootpočinjanja upotrebe oružane sile učinila je delegacija Paname 1954. i delegacija Kanade 1970. godine. On se sastojao u poistovećivanju ofanzivnih borbenih dejstava i agresivnog čina upotrebe oružane sile.

¹⁶ Doc.UN A/C.6/SR.406, pp.47—48; A/AC.134/SR.31, p.3—4; A/AC.64, pp. 129—130.

Predstavnik SAD u Specijalnom komitetu za definiciju agresije¹⁷ je tvrdio da je bespredmetno unositi jedan kriterijum koji bi se izuzetno teško i nesigurno u praksi upotrebljavao. Predstavnik Velike Britanije¹⁸ takođe je prigovarao da je unošenje kriterijuma prvootpočinjanja u definiciju agresije protivrečno diskrecionom pravu Saveta bezbednosti koje on uživa prema članu 39. Povelje.

Stavovi zapadnih država protiv unošenja kriterijuma prvootpočinjanja upotrebe oružane sile u definiciju agresije nisu prihvaćeni, jer se ovaj kriterijum davno afirmisao kao princip običajnog prava o vođenju rata. Pozitivno međunarodno pravo prihvatilo je kriterijum prvootpočinjanja sa osnovice logičkog shvatanja agresije kao čina države koja započinje neprijateljstvo oružanim sredstvima. Međutim, otpor koji su ispoljavale zapadne države sračunat je bio na uslove kompromisa iz koga je rezultiralo izostajanje liste zakonitih izuzetaka prvootpočinjanja upotrebe oružane sile, što je sa stanovišta prava na samoodbranu od izuzetnog značaja. Iz člana 51. Povelje proizilazi takav izuzetak koji se odnosi na zakonito prvootpočinjanje upotrebe oružane sile jedne države protiv druge kada prva izvršava obaveze kolektivne samoodbrane od agresije koju je izvršila druga protiv bilo koje države. Drugi zakoniti izuzetak prvootpočinjanja kod pribegavanja upotrebi oružane sile proizilazi iz člana 1. tačke 2. Povelje i odnosi se na borbu za nacionalno oslobođenje, što je kao princip razrađen u Rezoluciji o ravnopravnosti i samoopređenju naroda.

Član 2. Definicije agresije, koji glasi:¹⁹ »Upotreba oružane sile kojom se krši Povelja od strane jedne države koja deluje prva, predstavlja dovoljan neposredni dokaz čina agresije, iako Savet bezbednosti može zaključiti, u skladu sa Poveljom, da utvrđivanje da je počinjen čin agresije ne bi bilo opravdano kad se uzmu u obzir druge postojeće okolnosti, među njima činjenica da akti o kojima je reč, ili njihove posledice, nemaju dovoljnu težinu«, unosi element prevencije, kojim se ispunjava pauza između faktički nastalih uslova za primenu samoodbrane i formalnog utvrđivanja tih uslova od Saveta bezbednosti. Naime, samim tim što se u njemu javlja rezerva u pogledu ocene tih uslova koju donosi Savet bezbednosti, diskrimen za napadnutu državu je upravo u čekanju. Otuda je ona upućena na sa-

¹⁷ UN Doc.A/AC.134/SR.65,p.141.

¹⁸ UN Doc.A/AC.134/SR.64,p.124.

¹⁹ Sve iz Definicije agresije uzeto iz teksta objavljenog u listu »Međunarodna politika« br. 602 od 1. V 1975.

mostalno donošenje odluke o pribegavanju samoodbrani, a time prezima i odgovornost za prekoračenje prava na zakonitu upotrebu oružane sile.

Opšta odredba člana 3. Definicije agresije, koja glasi: »U skladu sa odredbama člana 2, i samo uz rezerve sadržane u njemu, bez obzira na to da li je rat objavljen ili nije, uslove čina agresije ispunjavaju: ...«, sadrži, kako se vidi, pravilo negacije objave rata kao formalnog uslova identifikacije agresije. Bitno je postojanje uslova čina agresije, a ne da li je rat objavljen ili nije, pošto se ratovi iz praktičnih razloga više ne objavljuju kao prelaz od namere na faktičku upotrebu oružane sile.

Iako je objava rata još uvek važeće pravilo međunarodnog prava, jer se na osnovu toga regulišu mnoga pitanja iz međunarodnih odnosa, u poretku Ujedinjenih nacija rat je zabranjen, pa je time praktično isključena institucija objave rata kao samoidentificiranje strane koja otpočinje vođenje neprijateljstva oružanom silom. Prema članu 51. Povelje, države su dužne da odmah obaveste Savet bezbednosti o preduzetim merama samoodbrane. Prema tome, državi koja vrši napad, odnosno otpočinje rat, ne predstoje obaveze niti pravo na legalizovanje početka rata.

Pravilo negacije objave rata upućuje državu-žrtvu agresije da pouzdano oceni da li u preduzetim aktima neprijateljstva druge države postoje uslovi utvrđeni u enumerativnom delu člana 3. Definicije agresije, a to su:

a) Invazija ili napad na teritoriju neke države od oružanih snaga druge države, ili svaka, makar i privremena, vojna okupacija koja proizađe iz takve invazije ili napada, ili svaka aneksija teritorije ili dela teritorije druge države pomoću sile;

b) Bombardovanje teritorije neke države od oružanih snaga druge države, ili upotrebe bilo kakvog oružja od jedne države protiv teritorije druge države;

c) Blokada luka i obala jedne države od oružanih snaga druge države;

d) Napad oružanih snaga jedne države na kopnene, pomorske, ili vazduhoplovne oružane snage, ili civilnu mornaricu ili avijaciju druge države;

e) Korišćenje oružanih snaga neke države, koje su smeštene na teritoriji neke druge države uz njen pristanak, protivno uslovima predviđenim ugovorom, ili svako produženje njihove prisutnosti na navedenoj teritoriji preko roka predviđenog ugovorom;

f) Činjenica da neka država priznaje da njenu teritoriju, koju je stavila na raspolaganje nekoj drugoj državi, ta država koristi za vršenje čina agresije protiv neke treće države;

g) Kad se od neke države, ili u njeno ime, šalju bande ili oružane grupe, neregularne ili plaćeničke snage, koje vrše akte oružane sile protiv neke druge države, takve težine da se mogu izjednačiti sa navedenim aktima, ili činjenica da se neka država bitno angažuje u jednoj takvoj akciji.

Razmotrimo navedene uslove čina agresije enumerativnog dela člana 3. Definicije agresije u svetlu samoodbrane države-žrtve agresije.

Invazija i napad su dva relacionalna pojma povezanosti dela oružane agresije koje opredeljuje princip teritorijalne neprikosnovenosti. Stapaju se u jedinstven oblik čina agresije aktom upada oružanih snaga jedne države na teritoriju druge države. Inače napad redovno prethodi invaziji (sem u slučaju invazije teritorije bez suverene nadležnosti).

Napad je konkretan čin oružane agresije jedne države u kome je došlo do oružanog dejstva na teritoriju, u teritorijalnom prostoru, ili protiv bilo kojih objekata druge države u prostoru slobodnog mora. Napad se ogleda isključivo u efektima oružanog dejstva (uništavanje, razaranje, pretnja radi plenidbe, povreda vazdušnog prostora uz borbena dejstva). Kao konstitutivni element agresije, napad sadrži prvootpočinjanje, bez čega ne bi mogao da ima svojstvo akta agresije. Po logici stvari svako se delo agresije otpočinje napadom — prvootpočinjanjem upotrebe oružane sile.

Za invaziju bismo mogli reći da je karakteristično delo agresije. Invazija nastaje nasilnim prodorom oružanih snaga jedne države na teritoriju druge države, teritoriju pod starateljstvom, ili teritoriju sa nedefinisanom suverenom vlašću. Definisanje bi bilo potpunije ako bismo umesto teritorije uzeli teritorijalni prostor, jer se radnje dela invazije vrše u prostoru, a ne samo na bazičnoj dimenziji — teritoriji. Međutim, teritorija je ključni objekat invazije, najčešće i isključivi, pa se ne može reći da smo u prvom slučaju pogrešili ako se može prigovoriti da je izostavljen neki atribut.

Invazija je onaj konkretan akt agresije koji isključuje proveravanje postojanja agresivne namere ili sumnju da stanje agresorskog rata nije nastalo. U smislu delikta koji predstavlja zločin protiv međunarodnog mira, invazija je nepobitni argument agresorskog rata, tj. agresije, u smislu izmenjenog stava u savremenom međunarodnom pravu prema pojmu agresorskog rata.

Invazija je ono delo agresije koje nedvosmisleno ukazuje organima kolektivne bezbednosti na neizbežnu potrebu preduzimanja efikasne kolektivne akcije, uključujući i kolektivnu samoodbranu regionalnog kolektiviteta ili međunarodne zajednice.

Invaziju kao procesnu pojavu čina agresije sadržinski ispunjavaju: radnja okupiranja, radnja pokoravanja i radnja potčinjavanja objekta agresije. Da bi radnja okupiranja dovela do stanja okupacije dela ili cele teritorije napadnute države, treba uspostaviti okupacionu vlast koja ima pravnog dejstva samo ako je u stanju da se održava. Da bi radnja pokoravanja dovela do stanja debelacije, treba izvršiti konačno pokoravanje protivnika na zauzetoj teritoriji, tj. uništiti ga kao biće međunarodnog subjekta u licu suverene države. Da bi radnja potčinjavanja dovela do anektiranja zauzete teritorije, treba iskoreniti organizovani oružani otpor koji ima karakter produžetka otpora, ustanka ili narodnooslobodilačkog pokreta.

Potčinjavanje treba shvatiti kao proces konstituisanja političke vlasti na anektiranoj teritoriji na bazi unutrašnjeg zakonodavstva okupatorske države, tj. kao proces anektiranja pokorene teritorije od sile pobednice. U finalizaciji agresije aneksiju je najteže sprovesti, pa se danas sve češće pribegava modernom legitimitetu zavojevanja — konsolidovanju marionetskih država.

U stavu 3. člana 5. Definicije agresije negira se pravno dejstvo okupacije i aneksije: »Nikakvo teritorijalno prisvajanje i nikakva posebna korist koja bi proizilazila iz agresije nisu dopušteni i neće biti priznati kao takvi«. Prema tome, okupacija i aneksija nemaju pravnog dejstva na vršenje prava na samoodbranu naroda na okupiranoj ili anektiranoj teritoriji, čime se na određen način revidira međunarodno ratno pravo u duhu razvoja međunarodnog pravnog poretka Ujedinjenih nacija.

Bombardovanje²⁰ je tipičan vatreni napad letelica oružanih snaga jedne države objekata na teritoriji ili plovnih objekata druge države. Objekti napada na kopnu su gradovi, industrijska i komunikacijska postrojenja, jedinice oružanih snaga i dr. Iako nije došlo do prodora oružanih snaga jedne države na teritoriju druge države, bombardovanje je delo agresije koje se vrši u teritorijalnom prostoru napadnute države sa teškim posledicama brutalne upotrebe sile protiv civilnog stanovništva gradova i drugih naselja. I pored te činjenice ovakvi napadi na civilno stanovništvo još uvek su izvan međunarodnih zabrana kao poseban delikt.

²⁰ U vojnoj literaturi se ustalio i pojam raketiranje, dok u pravu on još ne postoji.

Akti agresije obuhvaćeni članom 3. pod b) Definicije agresije, s obzirom na pravno svojstvo da automatski izazivaju samoodbranu napadnute države, negiraju tezu da je samoodbrana zakonita ako je sila upotrebljena u njoj istog kvaliteta i istog intenziteta kao i sila upotrebljena u agresiji.²¹ Poznato je, na primer, da u svetu ima mnogo država koje u sastavu svojih vazduhoplovnih snaga nemaju bombarderske avijacije. Ona je vidovski deo vazduhoplovstva većih i razvijenih država. Poslednji ratovi u kojima je masovno upotrebljavana bombarderska avijacija bili su ratovi naroda Indokine za nacionalno i socijalno oslobođenje. Sjedinjene Američke Države su pripadale onoj zaraćenoj strani koja je raspolagala ogromnom snagom bombarderske avijacije. Druga strana je u najboljem slučaju mogla da se bori protiv te avijacije, ali ne i da se suprotstavlja istim kvalitetom i intenzitetom sile. Nezakonitim se nije smatralo to što su u tom ratu bile suprotstavljene sile različitih kvaliteta i intenziteta, već sam čin agresije Sjedinjenih Američkih Država.²²

Kada stvara pravila u vidu zabrana, međunarodno pravo mora da vodi računa o realnoj osnovi njihovog oživotvorenja. Kvalitet i intenzitet suprotstavljenih sila nikada se u istoriji nisu podređivali principu proporcionalnosti. Primena ratnih sredstava je polazila upravo od obrnutog principa: neprijatelja tući oružjem kojim on ne raspolaže. Zato se proporcionalnost kao pravni princip običajnog prava nije nametnuo pozitivnom međunarodnom pravu, iako među teoretičarima savremenog međunarodnog prava ima veliki broj poklonika.²³ Suprotstavljanje jedne drugoj sili u oružanom sukobu podređuje se principu vojnih potreba, a on je izraz ekonomske, moralno-političke, vojno-tehničke i tehnološke spremnosti država koje takav sukob međusobno vode. Zakonita primena oružane sile u samoodbrani može da dostigne granicu intenziteta na kojoj će faktički biti neutralisana agresija.

Relacija između principa vojnih potreba i principa zakonitosti primene sile upućuje na logičan zaključak da je princip proporcionalnosti vojno-doktrinarni princip i da je njegova pravna vrednost prejudicirana prikrivanjem opasnosti koje povlači pri upotrebi oružja za masovno uništavanje, prihvatajući ga, naravno, kao normativnu odredbu.

²¹ M. Sukijasović: *Pojam agresije u međunarodnom pravu*, IMPP, Beograd, 1967, st. 173.

²² Sarkazam SAD na primenu ratnog prava nema premca, na primer, u stavu da je zabranjeno koplje s rašljastim vrhom, a da je bilo dopustivo nuklearnim projektilima uništiti Severni Vijetnam.

²³ Običajno pravo Majestas Karolina.

U samoodbrani se ne bi smela upotrebiti međunarodnim pravom zabranjena sredstva ni kao odgovor na ista ili slična dejstva agresora da bi zaista odgovarala svim kriterijumima dozvoljene primene sile.

Blokada luka ili obala jedne države od oružanih snaga druge države predstavlja delo agresije samim tim što se ovakav akt sprovodi oružanom silom, pa podrazumeva nasilje, koje se u zakonitoj protivmeri može odbiti oružanom silom. Pravo na samoodbranu proizilazi iz karaktera počinjenog dela vojne blokade preduzete radi slamanja volje napadnute države da se i dalje protivi udovoljenju postavljenim joj zahtevima. Ugrožena država će pribеći samoodbrani ukoliko je vojnom blokadom faktički ugrožen njen opstanak, dok ona stiče pravo na samoodbranu čim je blokada protiv nje zavedena bez obzira na to što se neposredno oružano dejstvo nije materijalizovalo u vidu potapanja ili plenidbe brodova, razaranja lučkih postrojenja i sl.

Blokada luka i obala neke države oružanim snagama druge države nije samo akt agresije protiv njene političke nezavisnosti, već se kao agresija širi na sve države koje ekonomski pogađa i kao ultima ratio povređuje njihov suverenitet. Tako je blokada indirektno prekoračenje granica diskriminacije prema državama protiv kojih nije uperena. Zato se nameće pitanje: ne stiču li i one pravo na individualnu samoodbranu?

»Napad oružanih snaga jedne države na kopnene, pomorske, ili vazduhoplovne oružane snage, ili na civilnu mornaricu i avijaciju druge države«, je imanentno ratna operacija oružanih snaga na koje druga strana odgovara samoodbranom, čime se automatski uspostavlja ratno stanje u kome strana koja je započela agresiju vodi agresorski rat, odnosno čini zločin protiv međunarodnog mira koji povlači međunarodnu odgovornost. S obzirom na ovakvu kvalifikaciju dela agresije, stoji obaveza uključivanja članica Ujedinjenih nacija u kolektivnu samoodbranu.

»Korišćenje oružanih snaga neke države koje su smeštene na teritoriji neke druge države uz njen pristanak, protivno uslovima predviđenim ugovorom, ili svako produžavanje njihove prisutnosti na pomenutoj teritoriji preko roka predviđenog ugovorom«, definisano je kao akt agresije i kao takav povlači svoju reakciju — samoodbranu države koja je tim aktom ugrožena. Ovo je potpuno nova pravna materija iako su ovakvi ugovorni odnosi i njihove posledice dosta stari, čak i veoma stari. Ovde ne možemo ulaziti u dublju analizu stanja i odnosa koja bi otkrila motive ovakvog pravnog regulisanja prekoračenja ugovorenih obaveza na način kako to član 3. pod e) definiše. Prisustvo stranih trupa na teritoriji neke države

stvar je bilateralnog ugovora, ali se za njegovo poštovanje sve više pravno vezuje međunarodna zajednica, jer je ona u stanju da očuva stepen odgovornosti u skladu s ciljem očuvanja međunarodnog mira i bezbednosti.

»Činjenica da neka država priznaje da njenu teritoriju, koju je stavila na raspolaganje nekoj drugoj državi, ta država koristi za vršenje čina agresije protiv neke treće države«, kao odredba definicije agresije, upućuje na odgovornost 1) za flagrantna dela agresije od države kojoj je ova tu teritoriju stavila na raspolaganje i, 2) na odgovornost uslovljenu *due diligence* države sa čije se teritorije vrši agresija. Država sa čije se teritorije vrši agresija dužna je da slična dela agresije spreči od momenta saznanja o nezakonitim postupcima koje sa njene teritorije vrši druga država, makar se u tome poslužila i samoodbranom. Ukoliko to ne učini, biće odgovorna za zločin protiv međunarodnog mira i u tom slučaju napadnuta država i međunarodna zajednica mogu i protiv nje preduzeti sankcije u vidu samoodbrane. Kada država čija se teritorija od druge države koristi za agresiju protiv treće države reaguje na način koji za dela počinjena od druge države skida njenu odgovornost, napadnuta država ne može protiv nje imati neprijateljski odnos niti u samoodbrani dejstvovati na njenoj teritoriji, sem u rejonima u kojima se nalaze oružane snage države koja vrši agresiju.

I na kraju, kao uslovi čina agresije navode se akti posredne agresije, kao što su: »Kad se od strane neke države, ili u njeno ime, šalju bande ili oružane grupe, neregularne ili plaćeničke snage, koje vrše akte oružane sile protiv neke druge države, takve težine da se mogu izjednačiti sa napred pobrojanim aktima, ili činjenica da se neka država bitno angažuje u jednoj takvoj akciji«. Međutim, oni se razlikuju od akata neposredne agresije po kvantitativno-kvalitativnim svojstvima i načinu upotrebe oružane sile. Razlika postoji i u napadnim objektima. Objekt napada neposredne agresije je teritorijalni integritet napadnute države, a za posrednu agresiju to može biti politički režim, odnosno najčešće vladajuća garnitura ili ličnost. Cilj posredne agresije je sticanje određene koristi na račun napadnute države. Posledice posredne agresije pripadaju sferi međunarodno-pravno nedopustivog nanošenja štete drugoj državi, te zaštita, odnosno sprečavanje nastajanja takvih posledica dobija karakter samoodbrane.

Težina pojedinih oblika akata posredne agresije zavisi od prirode i karaktera oružanog nasilja i različitih uslova u kojima se javljaju. Za mlade i nerazvijene zemlje posredna agresija može biti

isto tako opasna kao i neposredna agresija, dok je za države sa stabilnim političkim poretком i solidno bezbednosno organizovanim, na nivou uznemiravajućih aktivnosti neprijatelja koje se uspešno mogu parirati postojećim mehanizmom samozaštite.

Napadnuta država sredstvima posredne agresije, sa stanovišta pozitivnog međunarodnog prava, u samoodbrani može koristiti slične snage, načine i metode neprijateljstva protiv agresora, ali je očigledno da se u ovom slučaju samoodbrana graniči sa samozaštitom.

Značajno je ovde istaći da su odredbe čl. 7. Definicije agresije učvrstile pravnu osnovu borbe za oslobođenje od svih vidova stranog gospodstva izuzimanjem iz liste akata agresije upotrebu oružane sile u svim oblicima borbe za oslobođenje porobljenih naroda i povezujući tu borbu s pravom na samoopredeljenje, na slobodu i nezavisnost svakog naroda. Time je oslobodilačkoj borbi u međunarodnom pravu dat status samoodbrane od agresije, koja je nad porobljenim narodom izvršena radi izrabljivanja. Tako nam sadržina ovog člana na suptilan način otkriva genezu samoodbrane u pravu na samoopredeljenje, slobodu i nezavisnost, iz čega emanira biće suverene države. Ovaj član glasi:

»Ništa u ovoj definiciji, ni posebno u njenom 3. članu, ne sme ni na koji način sprečiti pravo na samoopredeljenje, na slobodu i nezavisnost, kakvo proizilazi iz Povelje, narodima koji su silom lišeni tog prava i koje spominje Deklaracija o načelima međunarodnog prava u vezi sa prijateljskim odnosima i saradnjom među državama u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, osobito narodima koji su podvrgnuti kolonijalnim ili rasističkim režimima, ili drugim oblicima stranog gospodstva; niti pak sprečavati pravo tih naroda da se bore u tom cilju i da traže i dobijaju podršku, u skladu sa načelima Povelje i sa pomenutom deklaracijom«.

Problem samoodbrane u međunarodnom pravnom sistemu Ujedinjenih nacija saglediv je u jedinstvu pravnog poimanja međunarodnog konflikta u kome su agresija i samoodbrana dijalektičko jedinstvo protivrečnosti. Otuda su pokušaji da se ove dve prirodno i pravno međusobno uslovljene kategorije nezavisno u vidu posebnih sistema pravnih pravila ugrađuju u opšti sistem međunarodnog prava sračunati na ignorisanje svrhe kojoj njihovo pravno ustrojstvo treba da posluži.

U ovom radu pošlo se od koncepcije samoodbrane kao prava države na oružanu zaštitu od oružanog napada. Okvir razmatranja odgovara pojmu individualne samoodbrane, kako je Povelja definiše.

Ovakvo opredeljenje odgovara činjenici da je individualna samoodbrana najviše osporavana, ali da ju je praksa najdoslednije potvrdila kao neotuđivo pravo države-žrtve agresije.

LITERATURA:

- Andrassy J., *Zabrana rata i mirno rešavanje sporova*, JRMP/1962;
Baginjan K., *Vooruženaja agresija pod predlogom samooboroni*, Sovjetskoje gosudarstvo i pravo, 1/1959;
Bebler A., *Uži i širi pojam bezbednosti*, Međunarodna politika br. 477;
Bowett D. W., *Self-defence in international Law*, London, 1959;
Degan D. V., *Agresija i međunarodno pravo*, Pregled br. 2/62;
Girardet R., *Problemes contemporains de defence nationale*, Paris, 1974;
Janković B., *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 1970;
Jelić A., *Definicija agresije*, JRPM/1955;
Kelsen H., *The Law of the United Nations*, New York, 1950;
Kelsen H., *Collective Security unter International Law*, Washington, 1957;
Kunz J. L., *Individual and collective self-defence in article 51 of the Charter of the United Nations*, »The changing law of nations«, Ohio, 1968;
Larson A., *When nations disagree*, Louisiana, 1961;
Ninčić Đ., *Samoodbrana u savremenom međunarodnom pravu*, JRMP/1955;
Obradović K., *Zabrana pretnje ili upotrebe sile, Kodifikacija principa mirosljubive aktivne koegzistencije*, IMPP, Beograd, 1969;
Skakunov I. E., *Samoodborona v meždunarodnom prave*, Moskva, 1973;
Živić J., *Definicija agresije*, Međunarodna politika br. 475;
Šahović M., *Donošenje definicije agresije i Ujedinjene nacije*, Međunarodni problemi 1957;
Povelja Ujedinjenih nacija, čl. 2, 24, 39, 51;
Korišćena dokumentacija navedena je u fusnotama.